

Redactioneel

In de tweede helft van de vorige eeuw is de levensbeschouwelijke situatie in Nederland ingrijpend veranderd. Deze ontwikkeling zet zich ook in het begin van dit nieuwe millennium door. Dat blijkt uit statistieken over het lidmaatschap van kerkgenootschappen, het kerkbezoek en deelname aan allerlei nieuwe rituelen, het geloof in God enz. Bij bevolkingsgroepen met een niet-westerse achtergrond is die trend ook wel te bespeuren, maar blijft de religieuze betrokkenheid relatief hoog.

Naast neergang is er ook sprake van transformatie. Er is meer mix tussen de traditionele zuilen: katholieke en protestantse organisaties fuseren met elkaar of ze gaan op in nieuwe, neutrale koepels. Mensen uit verschillende culturen werken samen en gaan relaties met elkaar aan. Dat leidt tot nieuwe fenomenen zoals meervoudige religiositeit: mensen putten hun inspiratie uit meerdere levensbeschouwelijke tradities. Er ontstaat ook een nieuwe spiritualiteit, die een mix is van levensbeschouwelijke tradities en andere culturele elementen. Al deze veranderingen hebben een grote weerslag op het werk van geestelijk verzorgers. Onder deze term scharen we gemakshalve alle werkers uit levensbeschouwelijke stromingen die zich richten op het geestelijk welzijn van mensen – dus ook pastores, imams, pandits, rabbijnen, boeddhistische voorgangers, professionals met een mandaat van de Raad voor Institutioneel Niet Gezonden (RING) geestelijk verzorgers.

Tegen de achtergrond van deze ontwikkelingen zijn recent twee symposia georganiseerd – mede onder auspiciën van de Commissie Wetenschap van de beroepsvereniging VGVZ. Op 9 september 2020 vond aan de Faculteit Religie en Theologie van de Vrije Universiteit Amsterdam een minisymposium plaats naar aanleiding van de promotie van Anke Liefbroer. In haar dissertatie, *Interfaith Spiritual Care*, richt zij zich op het gegeven dat geestelijk verzorgers meer en meer in contact komen met cliënten met een andere levensbeschouwing dan zijzelf. De hoofdvraag luidt: ‘welke rol spelen levensbeschouwelijke verschillen in geestelijke verzorging?’ Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van literatuurstudie, vragenlijstonderzoek onder geestelijk verzorgers en cliënten en tenslotte observationeel onderzoek aan de hand van gespreksopnames. Uit de literatuurstudie komt een particularistisch en een universalistisch standpunt naar voren. De voorstanders van het eerste standpunt benadrukken dat de persoonlijke levensbeschouwing van groot belang is voor het verlenen van geestelijke verzorging. De voorstanders van het tweede standpunt leggen de klemtoon op een open houding, onafhankelijk van de levensbeschouwing van de geestelijk verzorger en van

de cliënt. Het vragenlijstonderzoek onder geestelijk verzorgers toont een grote bereidheid tot interlevensbeschouwelijke geestelijke verzorging. Helemaal in dezelfde lijn lijken er vanuit het observationeel onderzoek op het eerste zicht geen grote verschillen te bestaan tussen de gesprekstechnieken die geestelijk verzorgers hanteren. Uit het vragenlijstonderzoek onder cliënten blijkt dat zij het gesprek met geestelijk verzorgers niet meer of minder waarderen wanneer deze dezelfde of een andere levensbeschouwing dan zijzelf hebben.

Op 25 november 2020 is in het Radboud Universitair Medisch Centrum te Nijmegen een tweede symposium georganiseerd. De eerste aanleiding daartoe was het postuum verschenen boek *Getuigen van de Geest* van Aad de Jong. Verder stond de bijeenkomst in het teken van het 50 jaar bestaan van het Centrum voor Klinische Pastorale Vorming (KPV) en van de Dienst Geestelijke Verzorging en Pastoraat in het Radboudumc. Aad de Jong was jarenlang docent binnen de KPV-training. Als emeritus hoogleraar identiteit van het katholiek onderwijs was hij tot aan zijn overlijden, begin 2019, betrokken op religieuze volwassenenvorming, vanuit zijn achtergrond als godsdienstpedagoog en -didacticus in Heerlen (Universiteit voor Theologie en Pastoraat) en Nijmegen (Radboud Universiteit). In het centrale gedeelte van *Getuigen van de Geest* werkt De Jong een aantal inzichten uit de taaladentheorie van John Searle uit die van belang zijn voor de interreligieuze dialoog. Voor De Jong is interreligieuze dialoog gericht op participatie van onze geschiedenis 'met God'. Deze dialoog reikt verder dan gastvrijheid en tolerantie; tevens moet deze dialoog gelijkwaardig zijn en rechtvaardig, dus vrij van aanspraken die de communicatie belemmeren of voortijdig onmogelijk maken. De Jong plaatst uitspraken voorop waarin het persoonlijk commitment van de spreker tot uitdrukking komt. De Jongs eigen optie is die van 'het inwerken van de Geest op de geest van mensen'. Inzake het getuigen van geestelijk verzorgers mist De Jong een onderscheid tussen het getuigenis vanuit de persoon van de geestelijk verzorger en het getuigenis dat verbonden is met de ambtelijke statusfunctie. Beide vormen hebben immers hun eigen voorkomen en (talige) uitspraken. Volgens Ren Lantman, die het boek postuum uitgaf, geeft De Jong het veld twee belangrijke uitdagingen mee: het ontwikkelen van analyse- en reflectiemodellen inzake interreligieus gesprek of leerproces én het optillen van deze communicatie naar het niveau van de seculiere werkcontext.

Helaas konden niet alle bijdragen op beide symposia in dit nummer opgenomen worden. Zes bijdragen zijn geschikt bevonden door de wijze waarop ze het thema uitdiepen.

Over de geschetste cultureel-maatschappelijke veranderingen en de gevolgen ervan voor de geestelijke verzorging handelen de eerste bijdragen. Joantine Berghuijs, oud-onderzoeker aan de Vrije Universiteit en geestelijk verzorger, geeft actuele cijfers over het levensbeschouwelijk landschap in Nederland. Tevens gaat zij in op het fenomeen van de zogenaamde ‘meervoudige religieuze betrokkenheid’ (*multiple religious belonging*). Mede op basis van interviews onder geestelijk verzorgers formuleert zij de repercussies van deze ontwikkeling voor het werk van geestelijk verzorgers. Wendy Cadge doet hetzelfde, maar de context die zij beschrijft is de VS. In het Chaplaincy Innovation Lab worden projecten uitgevoerd waarin geestelijk verzorgers ingaan op de uitdagingen die de veranderingen in de religieuze demografie – hoe langer hoe meer ook zich voordoend in de Amerikaanse samenleving – met zich meebrengt. Sylvia Grevel, onderzoeker op gebied van innovatie in spirituele zorg aan de Notre Dame University in Australië en het Radboudumc Nijmegen, neemt haar vertrekpunt in de digitale revolutie die onze samenleving doordringt. Op basis van interviews met zorgprofessionals en geestelijk verzorgers gaat zij in op de mogelijkheden die deze technologische ontwikkelingen bieden voor nieuwe inzet van geestelijke verzorging op het terrein van existentiële vragen. De bijdragen van Berghuijs en Cadge zijn gebaseerd op de lezingen die werden gehouden in Amsterdam en refereren aan het proefschrift van Liefbroer.

Het beroep van de geestelijk verzorger is dus in verandering. Hoe er vanuit de professionele discipline gereageerd wordt, is het onderwerp van de drie volgende bijdragen. Hans Schilderman, hoogleraar religie en zorg aan de Radboud Universiteit Nijmegen, herdefinieert het geestelijk domein van de geestelijke verzorging en gaat na wat dit voor de opleiding en nascholing van geestelijk verzorgers betekent. In zijn schets van de benodigde kwalificaties betreft hij ook de oudste – internationaal gecertificeerde – postinitiële opleiding: de Klinisch Pastorale Vorming. Martin Walton, emeritus hoogleraar geestelijke verzorging aan de Protestantse Theologische Universiteit in Amsterdam en Groningen, richt zich op de theoretische grondslagen van de geestelijke verzorging en hoe die opnieuw doordacht moeten worden. Achtereenvolgens beschouwt hij de talige communicatie, de identiteit en het doel van de discipline. Wim Smeets tenslotte beschouwt de praktijk van het gesprek met cliënten vanuit dit veranderde perspectief. Hij gaat in op inter-religiositeit binnen een oriëntatie van de begeleiding op het ervaren van nieuwe zin. De bijdragen van Grevel, Schilderman en Walton zijn gehouden

op het Nijmeegse symposium. Schilderman en Walton refereren in hun bijdrage expliciet aan het boek van Aad de Jong (Walton ook aan Liefbroer).

Alle bijdragen zijn voor publicatie in dit nummer minstens bewerkt (Berghuijs, Cadge, Schilderman en Walton) of nieuw geschreven (Grevel en Smeets). Op deze manier is dit nummer, helemaal gewijd aan interreligieuze geestelijke verzorging, tot stand gekomen. Dit thema komt vanuit twee perspectieven aan de orde. In haar proefschrift hanteert Anke Liefbroer een empirisch-religiewetenschappelijke onderzoeksmethode. Berghuijs, Cadge en Grevel volgen ook dat spoor. Het boek van Aad de Jong is een typisch praktisch-theologische en – religiewetenschappelijke, systematische reflectie. Schilderman, Smeets en Walton volgen dat spoor in hun bijdrage. We hopen dat dit nummer het debat over geestelijke verzorging in de interculturele en interlevensbeschouwelijke samenleving zal stimuleren!